

зіткненні, діалектичному зв'язку античного та українського хронотопів.

Незважаючи на типологічну відмінність «Енеїди» І. Котляревського та «Мазепи» Б. Лепкого на жанрово-стилістичному рівні, точкою дотику обох постає концепт української держави, виразниками якого, різною мірою, є головні персонажі двох творів. В «Енеїді» образ Вітчизни реалізується здебільшого за допомогою етнографічних текстових компонентів, що досягається завдяки травестії, та на латентному рівні через преромантичні тенденції, які проявляються у непоодиноких історичних алюзіях. У «Мазепі» образ України тісно пов'язаний з ідеологічною позицією головного героя і розкривається щонайбільше в ході його рефлексій.

Подальші дослідження двох творів в заданому форматі можуть бути продуктивними для ширшого осмислення концептів Вітчизни, традиції, нації тощо як самодостатніх естетичних категорій в літературознавчій сфері.

Література: *Зимомря 2008:* Зимомря М. Особливості інтерпретації поетичного тексту в оцінках Богдана Лепкого як перекладача // Наукові записки. – Випуск 75 [3]. – Серія: Філологічні науки [мовознавство]: У 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2008. – Ч. 5. – С. 3 – 9.; *Іван Котляревський 1922:* Іван Котляревський. «Енеїда» зі вступом і поясненнями Богдана Лепкого. – Берлін, 1922. – 205 с.; *Котляревський у документах 1969:* Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях / За ред. А. Залашка. – К. : Дніпро, 1969. – 632 с.; *Котляревський 2004:* Котляревський І. П. Енеїда. Ivan Kotliarevsky. Aeneid : [Translated by Bohdan Melnyk]. – Canada, Toronto : The Basilian Press, 2004. – 278 р.; *Лепкий 2011:* Лепкий Б. Мазепа. Легендарний гетьман. – Донецьк : ТЗОВ «БАО», 2011. – 480 с.; *Лепкий 1922:* Лепкий Б. Струни. Антологія української поезії від найдавніших до нинішніх часів. – Т. І. – Від «Слова о полку Ігоревім» до Івана Франка. – Берлін, 1922. – 239 с.; *Студії з україністики 2011:* Студії з україністики. Випуск ІХ. Стефан Козак. Християнство – романтичний месіанізм – сучасність. Статті, розвідки, лекції. – К., 2011. – 336 с.; *Текст 2011:* Текст. Система. Поетика жанру: Навчальний посібник / За ред. Г. Семенюка, М. Зимомрі, М. Ткачука. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2011. – 444 с.; *Ткачук 2009:* Ткачук М. Творчість Івана Котляревського: антропологічний та естетичний дискурси: Монографія. – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 216 с.; *Шевчук 2003:* Шевчук В. Вершинний твір українського бароко. Іван Котляревський. – К.: Веселка, 2003. – 40 с.

Гаврилюк Х. Ю. Концепти образу Отчества в творчестве И. Котляревского и Б. Лепкого

В данной статье сделано попытку проанализировать природу концепта Отчества в поэме «Энеида» И. Котляревского и тетралогии «Мазепа» Б. Лепкого. В отличие от обусловленной спецификой исторического жанра нарочито идеологически-патриотической репрезентации образа Отчества в тетралогии, в «Энеиде» он латентный, что вызвано исторически-социальными факторами, а композиционно – травестийной стилистикой поэмы. Наиболее отчетливо концепт Украины и украинского в произведениях выражается через главных персонажей.

Ключевые слова: *концепт Отчества, травестия, нетравестийная плоскость произведения, нациотворческий фактор.*

Тетяна Гонтар, доц.(Тернопіль)

ББК83.3(4Укр)

УДК 821.161.2(092)

Листування Богдана Лепкого з Іваном Белесм

Стаття присвячена тій частині епістолярної спадщини Богдана Лепкого, де відображені його відносини з редактором газети «Діло» Іваном Белесм. Це були відносини письменника з видавцем, в яких поруч з творчим співробітництвом знайшли вияв взаємні оцінки, творчі амбіції і риси характеру.

Ключові слова: *лист, епістолярна спадщина, редактор, творча інтелігенція, письменник.*

Tetyana Hontar The correspondens Bohdan Lepkyi with Ivan Belej. This article is devoted so much epistolary heritage Bogdan Lepky, which reflects his relationship with an editor the newspaper "Delo" Ivan Belej. It was the writer's relationship with the publisher, which along with creative cooperation found expression of mutual evaluation, creative ambitions and traits.

Key words: *letter, epistolary heritage, Editor, intellectuals, the writer.*

Творчість Богдана Лепкого ніколи не була лише літературною працею. Людина широких інтересів і багатогранних обдарувань, він глибоко проникав у соціальні відносини суспільства,

прагнув до реалізації української національної ідеї в освіті та політиці. Саме тому він не просто писав, а і докладав чималих зусиль для того, щоб донести свої твори до читача. Листування з видавцями є свідченням не лише наполегливих зусиль у цьому напрямку, але й цілеспрямованого обстоювання власної творчості, світобачення, розуміння соціальної значимості підняття моральних проблем на тлі українського життя в галицьких землях.

Мета статті полягає в аналізі тієї частини епістолярної спадщини Богдана Лепкого, яка розкриває непрості відносини письменника з видавцями, насамперед з редактором газети «Діло» Іваном Белеєм. Саме через газету зі значним тиражем Богдан Лепкий прагнув донести до читача ті свої твори, котрі вважав особливо актуальними та такими, що зачіпають соціальні та гості моральні проблеми.

Листування з видавцями в значній мірі розкриває *проблему* самореалізації українського інтелігента, письменника і громадського діяча в умовах Австро-Угорської імперії, а згодом і на еміграції. Предметом дослідження у цій статті виступає наполеглива боротьба письменника і громадського діяча за публікацію власних творів як донесення власних ідей до народу. Дана наукова проблема є складовою частиною більш широкої проблеми реалізації української ідеї в творчості західноукраїнських громадських та політичних діячів в умовах відсутності української держави. Держава творилась не лише політичними зусиллями, але й тим шаром культурного та громадського життя, без якого вона втрачала б смисл і потребу для суспільства

Про Богдана Лепкого написано немало. Досліджені основні віхи творчої біографії письменника [Пеленський, 1945; Білик, 2001], окреслені важливі сторони його громадської діяльності, зокрема роль у «Просвіті» [Сердяк, 1993]. Важливим для розуміння національних позицій Богдана Лепкого стало дослідження його ролі у духовному відродженні народу [Білик, 2006; Білик-Лиса, 1999]. Наявні дослідження співробітництва Богдана Лепкого з видавництвом «Шляху», [Білик, 2008], однак воно розкриває проблему письменник-видавець у більш пізній, німецький період життя та творчості автора.

У статті прагнемо показати стурбованість долею власних творів Богдана Лепкого в молоді роки. Листування з редактором газети «Діло» розпочалось у липні 1895 р., коли письменник жив у Бережанах. Там він викладав у гімназії – був учителем польської, української та німецької мов та літератур, історії та географії. Хоча обов'язків мав чимало, однак після років навчання у Відні та Львові Бережани здавались йому надто спокійними та тихими. Роки студентства у Богдана Лепкого не були довгими – він навчався з 1891 по 1895 роки, однак доля та живий інтерес до мистецтв та науки звели його з видними представниками української творчої інтелігенції. Власне, основи творчого життя були закладені ще у гімназійні роки, коли в домі Лепких бували драматурги, актори, художники. Та й у гімназії директор заохочував до художньої творчості, заняттями поезією, музикою. Ставши студентом, Богдан Лепкий разом з Ф.Колессою займався етнографічними дослідженнями, історію вивчав у М.Грушевського, літературу – в О.Огоновського, І.Шараневича. Брав участь у молодіжних товариствах «Ватра», «Сокіл», співав у хорі «Боян».

І у період вчителювання в Бережанах Богдан Лепкий продовжував активне творче життя багато писав, але цим не обмежувався, активно працював у «Просвіті», створював читальні, бібліотеки, позичкові каси, виголошував промови з нагоди урочин українських діячів культури. Однак, і цього молодому письменникові видавалось недостатньо і він стає учасником хору «Боян», а у 1898 р. пробує себе на сцені – зіграв Петра у «Наталці-Полтавці».

Все ж письменництво перемагає всі інші захоплення. Як автор, Богдан Лепкий хоче донести своє слово до читачів. І з Бережан він став надсилати листи видавцю «Діла» Іванові Белею. З ним Б.Лепкий був особисто знайомий - вони зустрічались у Львові. Друзями вони не стали – значною була різниця у віці. На початок листування Б.Лепкому виповнилося 22 роки і він був власне дуже молодою людиною. Іванові Белею Було на той час 39 років. Він мав значний досвід редакторської роботи – був членом редакції журналу «Друг» (1876-77). Разом з І. Франком та М. Павликом видавав «Дрібну бібліотеку» (1878 – 1879) (вийшло 14 випусків), редагував журнал «Світ» (1881 – 1882), на сторінках якого виступив з сатиричними нарисами проти негативних явищ галицької дійсності. Листування з ним, витримане в шанобливому тоні, містить багато матеріалу, важливого як для розуміння особистості Богдана Лепкого, так і стилю життя та спілкування української інтелігенції Галичини.

Перша риса цих листів – наполегливість і настійне домагання видання власних творів. У листі від 5 липня 1895 р., власне, першому з відомих, Б.Лепкий нагадує редактору про обіцянку: «Я позволю собі пригадати Вам Ваші власні слова, котрі ви мені сказали перед двома місяцями у Львові: «Хоч дещо здалося поправити. Але я его все ж таки надрукую» [Журавлі, 2001: 275] (Мова про «Боярину»). Б.Лепкий апелює до того, що у нього як автора не залишилось дублікату цього твору, висловлює занепокоєння його долею — чи не загубився він у редакційних паперах.

Богдан Лепкий особливо переймався долею фейлетона «Світ за очі». «Річ зовсім на часі», – писав про нього Лепкий. – Об'яснень відав не потребує. Сама за себе най говорить. Писане – скорє, під вражінем хвилі. Більше чутє, як штуки» [Журавлі, 2001: 275]. У газеті «Діло» був розділ фейлетонів, отже, розмістити цей твір вона могла. Б.Лепкий висловлює навіть побажання, щоб фейлетон був розміщений у три шпальти і більше на цій сторінці вже нічого не друкувалось.

Надалі в листах Б.Лепкого тон стає більш категоричним: «Посилаю вам мою новельку. Сели придасться, так помістить, але скоро. Сели ні, то будьте ласкаві звернути рукопись на мою адресу» [Журавлі, 2001: 276]. Так відбувається і надалі. Листи стають короткими, як записки, а зміст їх все більше формалізується: «Коли подобається Вам, то прошу помістити, але скоро, а коли ні, то прошу о зворот манускрипту» [Журавлі, 2001: 277].

Втім, надсилаючи регулярно новели для публікації в «Ділі», Б.Лепкий розумів, що газетні публікації не дорівнюють виданню творів. Бажання бачити свої твори виданими і пов'язане з ним творче честолюбство народжують нову ідею, яку письменник викладає в листі до І.Белея - видати в додатку до «Діла» збірник оповідань та повел, в якому були б надруковані найкращі твори кожного з авторів, що публікувалися в газеті. На його думку, такий збірник «був би для авторів родом нагороди» [Журавлі, 2001: 279]. Звичайно, сам автор бачив у майбутньому збірнику власні твори.

Коли готувалась постановка першої п'єси Лепкого, він знову звернувся до І.Белея. В листі від 10 листопада 1898 р. він просить вмістити у «Ділі» рецензію, а для цього потрібна присутність на виставі рецензента. Звертаючись до Белея, він пише про важливість вистави: «Від Вас буде залежати, щоби вистава штуки не пройшла беззавітно, а увага, звернена на ню у Львові, додасть значіння на провінції. ...Якби самі могли піти та оцінити, то було б найкраще» [Журавлі, 2001: 281].

У цьому листі знайшла відображення істотна риса характеру письменника. Клопотання про публікацію творів, рецензування вистави за його п'єсою розглядалися практично, без непевності та сумнівів у достоїнствах творів. Вихований з дитинства на повазі до творчості, сам Богдан Лепкий високо цінував і власну працю, власні твори. Редактор газети був для нього невиправданою перешкодою на шляху цих творів до читача. А коли редактор тривалий час не друкував цих творів, а часом і гірше – не відповідав на листи – це вже була підстава для обурення і сердитих зауважень. В одному з листів Б.Лепкий не зважає на вік і посаду, відчитуючи І.Белея: «Коли у вас на окремих лист часу не було, то моглисьте прецінь пару слів до мене в «Переписці редакції» подати. Я ніяк здається мені не заслуговую на то, щобисьте мене в такий спосіб ігнорували [Журавлі, 2001: 282]». Для І.Белея Б.Лепкий був молодим автором, а газета не була покликана друкувати виключно літературні твори. Богдан Лепкий міркував інакше. Він бачив себе письменником, а редактора – технічним працівником, що організує видання творів. Тому він і дорікав, коли твори не друкувалися, писав, що було б менш образливо, якби не було місця, а то друкується всяка всячина.

Зовсім іншим був тон листів до Осипа Маковея – редактора «Буковини», але разом з тим і знаного та пошанованого письменника. Посилаючи йому переклад «Боярина Орші» М.Лермонтова, Б.Лепкий дозволяє вносити правки. З тону листа видно, що писаний він, незважаючи на звертання «Високоповажний Пане Редакторе», скоріше до літератора, письменника: «Може він не надто гладкий, може не вдоволить Вашого «літерацького піднебіння», але втім вже річ Ваша поправити дещо та, як то кажуть, причепурити» [Журавлі, 2001: 387 – 388]. Цей лист написаний у 1896 році, тобто тоді, коли Лепкий листувався і з Белеєм.

В іншому листі до Осипа Маковея, але з приводу все того ж перекладу «Боярина Орші», право редактора вносити правки підтверджене: «Є ще раз заявляю, що всяким поправкам з Вашої сторони рад буду, бо думаю, що на тім немало зискає моя праця» [Журавлі, 2001: 388]. Це при тому, що на той час Лепкий не був особисто знайомий з Маковеєм.

Втім, відчуття більшої значимості письменницької праці над редакторською згодом і в цьому спілкуванні бере гору. В листі від 8 жовтня 1896 р. Б.Лепкий ще в компліментарному тоні пише про переваги «Буковини», редагованої Маковеєм, над «Зорею»: «... я до «Зорі» не маю вохоти раз для того, що коли вони не гідні премії, так значить не гідні і друкуватися в «Зорі» (це про нарис «Зламани крила», поданий Лепким у «Зорю», а згодом забраний, щоб його надрукувати в «Буковині» – Т.Г.), а по- друге, хто «Зорю» читає? – двіста людей на цілім світі. Всьо одно, що кинути у кіш. «Буковина» зовсім щось друге» [Журавлі, 2001: 390]. А вже в січні 1897 р. в новому листі читаємо зовсім інше: «Чомусь, не знаю чому, ми не годні порозумітися. В моїм листі я Вам поставив зовсім ясні пункта. А Ви в Вашій картці відповіли на них неясно, а взглядно зовсім не відповіли. Для того я ще раз пробую поставити з моєї сторони питання і прошу Вас відповісти на них ясно і можливо пайскоріше. І так: чи будете друкувати «Зломані крила» і коли станете друкувати? Чому не надрукували їх вперідь, як то було постановлене здавна?» [Журавлі, 2001: 397] Тональність листів до редактора взяла гору над шаною до письменника. Це все та ж вимоглива позиція, ті ж

докори, котрі бачимо в листах до Івана Белея. Редакції в ті часи, як і сьогодні, не повертали авторам рукописів. В кінці XIX ст. множильної техніки не було, тож часто автор не мав примірника власного твору, крім відісланого до редакції. Отже, виходило, що розпорядником літературного твору чи публіцистичної статті ставав редактор. Цей факт викликав у Богдана Легшого гострий протест, особливо тоді, коли публікація надісланих ним до газети «Діло» творів затягувалась. Іван Белей у листі пояснював, що в газеті люди хочуть бачити біжучі події, а до літературних творів належного інтересу не виявляють, тому газета не може відразу надрукувати всі прислані твори.

У відповідь Богдан Лепкий висував авторські звинувачення. «Нарікають наші літератори, що публіка відноситься до руху літературного остило та пасивно, а скажіть же ж самі, хто тому винен?» [Журавлі, 2001: 282]. А далі він вже дав волю роздратуванню і обуренню: «Скажіть мені також. Чи мав би я, наприклад, відвагу післати ще коли дещо до «Діла», наколи мої манускрипти пропадають там, немов в безодні — і нема способу добути їх звідам на світ Божий» [Журавлі, 2001: 282].

Самооцінка власної літературної праці у Богдана Лепкого, як видно з листів, була високою. Окрім цього, в позиції письменника помітне небезпідставне невдоволення тим, що його груди лежать мертвим багажем у редакції. Він прагнув їх повернути: «Коли те, що я Вам післав, Вам не до вподоби, то будьте ласкаві, відішліть мені назад, а порто я радо покрию». Ось такі суперечності у відносинах і привели врешті-решт до припинення листування і співробітництва. Лепкий навіть вимагав разом з рукописами повернути свої листи, що було явною ознакою розриву у відносинах: «Пришліть теж мої письма назад, бо їхати мені самому по них, мабуть не оплатиться. У Вас єсть: «Боярин Орніа», «Дзвони», «Настя» і «В світ за очі». Отеє мені конче прошу прислати, коли воно не мало щастя дістатися до «Діла» [Журавлі, 2001: 282].

Щодо тону листування, варто згадати, що І.Белей вважав Б.Лепкого молодим чоловіком і письменником-початківцем, котрий тільки що закінчив університет і тепер надсилав твори з Бережан до Львова з настійними вимогами про їх публікацію. Та й сам Б.Лепкий у цей бережанський період неодноразово відзначав недосконалість у власних творах. Сам же Б.Лепкий, котрий виріс і сформувався в оточенні творчої інтелігенції, редакторську роботу недооцінював, а посаду Белея не вважав високою. Посадова ж субординація серед української інтелігенції в умовах австро-угорської влади була органічним елементом спілкування. Так, у листах до Олександра Барвінського, котрий був Радником Двору, на роздратування немає й натяку, навіть в листі, де Богдан Лепкий оповідає як про велике нещастя про зайнятість у школі, що відбирала у нього одинадцять годин щодоби, крім свят, звичайно. Але й про це в листі написано зі смиренною скаргою, а не наріканням, тому що звернений був до людини, у якої Лепкий шукав і знаходив покровительство, в тому числі й у шкільних справах.

Ще одна обставина спричинила до особистого розриву двох людей, що мали патріотичні погляди і робили одну справу. Богдан Лепкий не надто залежав від невеликих гонорарів «Діла», що принагідно підкреслював. Хоча гонорарів від інших видавців очікував з нетерпінням. Згодом, у 1902 р., в краківський період, коли на зарплатню Лепкому потрібно було утримувати і себе, і сім'ю, він звертався в листі до Кирила Студинського з проханням знайти знайомих у Кракові, які б поклопоталися про знижку на білет другого класу для його дружини, котра мала приїхати з Коломиї до Кракова. При цьому він висловлював таку сентенцію: «Жите великий пан і учити найгордйшого чоловіка бути покїрним» [Журавлі, 2001: 542].

Епістолярна спадщина дає можливість краще зрозуміти не лише особистість письменника і його літературні та публіцистичні твори, але й саме середовище української творчої інтелігенції Східної Галичини в кінці XIX - на початку XX ст.

Література: Білик-Лиса, 1999: Білик-Лиса Н. Богдан Лепкий у духовному відродженні українського народу. – Тернопіль, 1999. – 144 с.; Білик, 2001: Білик Н. Богдан Лепкий: життя і діяльність. – Тернопіль, 2001. – 172 с; Білик, 2006: Білик Н. Українська національна ідея в поетичній творчості Богдана Лепкого // Слово і час. – 2006. – №9. – С 45 – 50.; Білик, 2008: Білик Н. Богдан Лепкий – співробітник «Шляху» (Німеччина) // Українська історична біографістика. Забуте і невідоме. – Ч. 2. – Тернопіль, 2008; Журавлі, 2001: Журавлі повертаються...З епістолярної спадщини Богдана Лепкого. – Львів, 2001. – 920 с; Пеленський, 1943: Пеленський Є.Ю. Богдан Лепкий. 1872 – 1941: Творчий шлях, бібліографія творів. – Краків – Львів, 1943; Сердяк, 1993: Сердяк А. Діячі «Просвіти» // Нарис історії «Просвіти». – Львів – Краків – Париж, 1993 – 177 с.